

Wstęp

Choć pojęcie struktury społecznej jest jednym z podstawowych w socjologii, to nie ma ono jednoznacznej i powszechnie akceptowanej definicji. Wykorzystując różnorodne ujęcia definicyjne struktury społecznej, można za Henrykiem Domańskim¹ stwierdzić, że jest ona „układem stosunków między takimi elementami jak jednostki, grupy, kategorie, organizacje i inne obiekty społeczne”

Struktura społeczna może więc być postrzegana jako system uporządkowanych związków między elementami społeczeństwa i uregulowanych praktyk społecznych (związanych na przykład z akceptowanymi normami i pełnionymi rolami społecznymi). Może ona być analizowana zarówno jako chwilowy statyczny obraz układu elementów rzeczywistości społecznej, jak i proces badany z dłuższej czasowej perspektywy, która pozwala ujawniać jej trwałość lub zmienność składowych struktury i ich wzajemnych relacji. W każdym społeczeństwie występuje wiele struktur społecznych (np. struktura państwa, organizacji kultury fizycznej, systemu oświaty, organizacji religijnych czy politycznych), które składają się na ogólną strukturę społeczną. Podobnie jednak jak w przypadku grupy społecznej, która nie jest po prostu sumą jednostek, a pewną nową jakością i samodzielnym tworem, tak ogólna struktura społeczna nie jest tylko zbiorem małych struktur. Jest „bytem nieredukowalnym do części składowych”².

Wykorzystywanie pojęcia struktury społecznej wiąże się najczęściej z postrzeganiem społeczeństwa raczej w kategoriach organicznego układu elementów i funkcji oraz stabilności i kontynuacji. Stąd jest to pojęcie szczególnie ważne dla takich teorii socjologicznych, jak funkcjonalizm, strukturalizm lub poststrukturalizm. Struktura społeczna jest zewnętrzna wobec jednostek i wyznacza ramy ich działania. Członkowie społeczeństwa czynnie tworzą i odtwarzają strukturę społeczną (proces strukturacji)³ poprzez powtarzalność i regularność swoich działań, ale posiadają także siłę sprawczą i zdolność realizacji (w pewnym zakresie) własnej woli, również wbrew regułom zastanej sytuacji. Nonkonformiści przyczynia-

¹ H. Domański (2004), *Struktura społeczna*, Warszawa, s. 21.

² Tamże.

³ A. Giddens (2012), *Socjologia*, Warszawa, s. 688.

ją się do zmian społecznych (pozytywnych lub negatywnych), tworzenia kultur alternatywnych, kreacji i popularyzacji nowych stylów życia.

Struktura społeczna zawarta jest w każdym aspekcie życia społeczno-kulturowego, chociaż wykorzystanie perspektywy strukturalnej w analizach społecznych zazwyczaj wiąże się z ujęciami makrosocjologicznymi, można w ramach tego podejścia analizować także to, w jaki sposób kształtuje ona praktyki społeczne małych instytucji i grup oraz jednostek. Jak w swoim tekście zawartym w niniejszej książce zauważa Józef Lipiec, sport, jako dziedzina kultury, może być traktowany jako „specyficzna forma (...) ekspresji” społeczeństwa i możemy w nim odnajdować zjawiska i problemy obecne także w innych dziedzinach życia społecznego. Z drugiej strony sport ma potencjał bycia zmienną niezależną i siłą sprawczą pozytywnych przemian (edukacyjnych, moralnych, zdrowotnych) poza i ponad nim. Obie te perspektywy dostrzeżemy w pracach zebranych w tej monografii.

Zróżnicowane rozumienie pojęcia struktury społecznej, ale także kultury fizycznej, z pewnością odzwierciedlone jest w niniejszym tomie. Przy czym do samej złożoności tego zagadnienia w obrębie socjologii dołączamy element interdyscyplinarny i prezentację perspektyw teoretycznych i empirycznych, charakterystycznych także dla pedagogiki, psychologii, historii, ekonomii, prawa i filozofii. W pierwszej części monografii przedstawione zostały prace socjologiczne i antropologiczne lub antropologizujące. Autorzy poddali analizie kluczowe zmienne społeczno-demograficzne, takie jak wiek (Agnieszka Banicka), płeć (Ewa Kałamacka, Natalia Organista i Zuzanna Mazur), niepełnosprawność (Jakub Niedbalski) czy zaangażowanie religijne (Jasny), które determinują społeczne funkcjonowanie i kulturę fizyczną jednostek oraz grup.

Przedstawione zostały także analizy różnorodnych aktorów świata kultury fizycznej i sportu, ich społecznego zróżnicowania i strukturalnych uwarunkowań ich funkcjonowania. Przykładem może być tekst Krzysztofa W. Jankowskiego i Michała Lenartowicza o prekariacie w świecie sportu, analiza przemiany relacji społecznych w piłce nożnej i wokół klubów i organizacji piłkarskich (Tomasz Janus), analiza opartej na tradycji, ale jednocześnie podlegającej przemianom struktury społecznej w organizacjach sztuk walki (Wojciech J. Cynarski), czy też praca Małgorzaty Okupnik poświęcona alpinistom i ich społecznemu postrzeganiu. Nieco odrębną, ale interesującą antropologiczną propozycją jest w tej grupie tekstów praca Arkadiusza Włodarczyka poświęcona pastersko-jeździeckiej kulturze *gauchos* w Argentynie i jej upadkowi.

Autorzy zwrócili również uwagę na odbiorców widowisk sportowych (Michał Lenartowicz i Krzysztof W. Jankowski), a także na sam strukturujący (sięgając do koncepcji Anthony'ego Giddensa i jego teorii strukturacji) medialny przekaz sportowy, jego formę i ukryte znaczenia (Natalia Organista i Zuzanna Mazur).

Nieco podobną formułę analizy treści, formy i języka, tym razem przewodników turystycznych, zaproponowała także Julia Murrmann w drugiej części książki. Bardziej holistyczne i teoretyczne, wieloaspektowe ujęcia problemów kultury fizycznej w kontekście struktury społecznej odnajdzie czytelnik w otwierających pracach Zbigniewa Dziubińskiego i Józefa Lipca (a także w pracach Wojciecha Lipońskiego i Andrzeja Pawłuckiego w części drugiej monografii) oraz tekstach Krzysztofa Sas-Nowosielskiego oraz Tomasza Sahaja, którzy skupili się już jednak nieco bardziej szczegółowo na społeczno-strukturalnych uwarunkowaniach aktywności fizycznej, sprawności psychofizycznej i zdrowia.

Druga część książki obejmuje prace historyczne, psychologiczne, pedagogiczne, filozoficzne i te dotyczące prawno-organizacyjnych aspektów kultury fizycznej. W przedstawionych w niej tekstach widoczna jest bardziej normatywna postawa autorów wobec sportowej i pozasportowej rzeczywistości społecznej oraz postrzeganie sportu i kultury cielesnej w kategoriach wartości (m.in. Andrzej Pawłucki, Anna Pawlikowska, Rafał Czekalski, Halina Zdebska-Biziewska, Danuta Ługowska). Kilkoro autorów (Wojciech Lipoński, Michał Słoniewski, Krzysztof Zuchora) poświęciło swoją uwagę rozwojowi i funkcjonowaniu ruchu olimpijskiego oraz społecznym i politycznym uwarunkowaniom jego działania. Lipoński zwrócił szczególną uwagę na antagonizmy w sporcie i ruchu olimpijskim, historyczne i bardzo współczesne (dotyczące między innymi narastającego konfliktu Zachodu z wojującym islamem), światowe i polskie przykłady politycznego uwikłania sportu i praktyki negocjowania lub zniekształcania uznawanych za wzorcowe tradycji sportu olimpijskiego starożytnej Grecji i założeń nowożytnego olimpizmu Coubertina. Andrzej Pawłucki dokonał normatywnie złożonej analizy ascetyzmu cielesności i odpowiedzialności państwa za zdrowie i kulturę fizyczną własnych obywateli (i narodu). Tom zamyka refleksyjny tekst Krzysztofa Zuchory poświęcony edukacyjnym i społecznym wartościom sportu i zabawy.

Wdzięczni jesteśmy donatorom i współorganizatorom niniejszego przedsięwzięcia wydawniczego. Serdecznie dziękujemy za obdarzenie nas zaufaniem oraz za wsparcie organizacyjne i finansowe Ministerstwu Sportu i Turystyki, Spółce Ostróda Yacht, Spółce Polskie Mięso i Wędliny Łukosz oraz LOTTO.

Zbigniew Dziubiński i Michał Lenartowicz